

INTERFERENCJE POLSZCZYZNY W GWARACH KASZUBSKICH ZAREJESTROWANE W SYSTEMIE KONSONANTYCZNYM

У статті описано мовні впливи польської мови на кашубські говірки у межах консонантизму. Інтерференції передусім торкнулися таких явищ: появи в кашубських текстах середньоязикових приголосних \acute{c} \acute{s} \acute{z} \acute{z} , вживання польських м'яких приголосних k' , g' , поява приголосної групи kt , а також $\acute{s}r$, $\acute{z}r$, зміна приголосної z на приголосну z у слові $zw\acute{o}n$.

Ключові слова: інтерференції, мовні впливи, консонантизм, кашубські говірки

W artykule opisane zostały wpływy językowe polszczyzny na gwary kaszubskie w zakresie konsonantyzmu. Interferencje w szczególności objęły następujące zjawiska: pojawianie się w tekstach kaszubskich spółgłosek środkowojęzykowych \acute{c} \acute{s} \acute{z} \acute{z} , użycie polskich miękkich spółgłosek k' , g' , wystąpienie grupy spółgłoskowej kt oraz grup $\acute{s}r$, $\acute{z}r$, zmiana spółgłoski z w spółgłoskę z w słowie $zw\acute{o}n$.

Słowa kluczowe: interferencje, wpływy językowe, konsonantyzm, gwary kaszubskie

This paper describes the influence of language on the dialect of the Polish language Kashubian the consonantism. Interference in particular included the following phenomena: the appearance of the text Kashubian central-tongue consonants \acute{c} \acute{s} \acute{z} \acute{z} , the use of Polish soft consonants k' , g' , the occurrence of consonant group kt and groups $\acute{s}r$, $\acute{z}r$, change related consonant consonant z in the word $zw\acute{o}n$.

Key words: interference, the influence of language, consonants, Kashubian dialect

Niniejszy artykuł powstał jako wynik badań przeprowadzonych w latach 2004-2010 nad interferencjami fonetycznymi polszczyzny w gwarach kaszubskich. Badania te były prowadzone w 19 miejscowościach reprezentujących 12 gwar kaszubskich: północnokaszubskich (gwara wsi Odargowo, gwara bylacka, gwara wsi Chałupy i gwara luzińska), środkowokaszubskich (gwara mezowska, żukowska, gwara wsi Lisie Jamy, gwara wsi Klukowa Huta, gwara sulęczyńska) i południowokaszubskich (gwara lipnicka, bruska, konarzyńska). Analizom poddano język bilingwalnych respondentów reprezentujących trzy grupy pokoleniowe Kaszubów, było to łącznie 88 osób urodzonych w latach 1913-1950, 1951-1980, 1981-1996. Badania prowadzone były w postaci elektronicznych nagrań wypowiedzi kaszubskojęzycznych, które następnie zostały spisane w transkrypcji półfonetycznej i przeanalizowane. Informatorzy z założenia wypowiadali się w języku kaszubskim, jednak w ich mowie pojawiły się cechy właściwe polskiemu systemowi spółgłoskowemu, które opisane zostały w niniejszym artykule.

Interferencje polszczyzny w gwarach kaszubskich odnotowane w wypowiedziach bilingwalnych informatorów, które pojawiły się w zakresie konsonantyzmu w pierwszej kolejności należy wiązać z różnicami ilościowymi oraz jakościowymi między polskim i kaszubskim systemem spółgłoskowym. Najistotniejsze odmienności między oboma tymi systemami są następujące: 1) w języku kaszubskim

i we wszystkich gwarach kaszubskich występuje kaszubienie, polegające na przejściu szeregu ciszącego w szereg syczący; ze zjawiskiem tym wiąże się ilościowa różnica między systemem spółgłoskowym kaszubszczyzny i polszczyzny, mianowicie w języku kaszubskim nie istnieją środkowojęzykowe spółgłoski \acute{c} , \acute{s} , \acute{z} , które występują w polszczyźnie; 2) dla języka kaszubskiego i dla gwar środkowych kaszubszczyzny charakterystyczna jest palatalność spółgłosek dźwiękowych; ze zjawiskiem palatalności dźwiękowych łączy się jakościowa różnica między polskim a kaszubskim systemem konsonantycznym; 3) w systemie spółgłoskowym kaszubszczyzny (za wyjątkiem niektórych gwar) nie występują palatalne spółgłoski k' , g' , co jest wynikiem dalszych procesów palatalizujących przeprowadzonych na obszarze językowym Kaszub, procesy te w większości gwar kaszubskich oraz w literackiej kaszubszczyźnie doprowadziły do przejścia spółgłosek k' , g' w dźwiękowe spółgłoski k , g (jedynie w niektórych gwarach południowych artykułuje się w tym miejscu \acute{c} , \acute{s}); proces ten wiąże się z ilościową różnicą między polskim a kaszubskim systemem spółgłoskowym.

Procesy interferencyjne polszczyzny w gwarach kaszubskich zarejestrowane w systemie konsonantycznym nie są łatwe do opisanego ze względu na pojawiające się różne gwarowe realizacje fonemów spółgłoskowych. W przypadku zmian w zakresie systemu spółgłoskowego problem opisu wiąże się

przede wszystkim z niejednakowym przeprowadzeniem na różnych obszarach Kaszub niektórych procesów językowych, w szczególności zmian w grupach spółgłoskowych, asymilacji i dysymilacji. Często mamy do czynienia nie z wpływem polskim, ale z wpływami międzygwarowymi, co wiąże się z niebezpieczeństwem opisanego pozornych interferencji, które w istocie są naturalnymi zmianami dokonującymi się w kaszubszczyźnie. Przykładowo ze względu na znaczące różnice gwarowe w zakresie artykulacji spółgłosek 7, <, 8, 9 jako dźwięków palatalnych bądź niepalatalnych wpływ polszczyzny na depalatalizację tych głosek (zwłaszcza w gwarach północnych i południowych) został w niniejszej pracy świadomie pominięty.

W wyniku wpływu polszczyzny na wszystkich obszarach Kaszub i w mowie respondentów należących do różnych grup wiekowych zostały odnotowane następujące zmiany: występowanie w tekstach kaszubskojęzycznych spółgłosek szeregu ciszącego *ć, ś, ź*; użycie polskich spółgłosek *k', g'* w miejscach, w których właściwe dla kaszubszczyzny byłyby spółgłoski 7 < || *ć* :. Dla respondentów urodzonych między 1913 a 1950 rokiem, a także dla osób urodzonych między 1951 a 1980 rokiem charakterystyczne jest: występowanie właściwej polszczyźnie grupy *kt* w miejscach, w których w języku kaszubskim powinna pojawić się grupa *xt* – zmiana ta rejestrowana jest we wszystkich trzech dialektach kaszubskich; artykulacja grup spółgłoskowych *śr, źr* zamiast kaszubskich połączeń *strz, zdrz* – zmiana odnotowana w Łebczu i Sulęczynie. U jednej respondentki z Mezowa urodzonej w 1929 roku w wyniku wpływu polszczyzny zarejestrowana została zamiana spółgłoski *z* w spółgłoskę *ż* w słowie *zwón* i w słowach od niego pochodnych.

1. Nieprzeprowadzona depalatalizacja spółgłosek środkowej językowych *ć, ś, ź, ż*

Zjawisko kaszubienia, polegające na depalatalizacji spółgłosek *ć, ś, ź* do postaci *c, ʒ, s, z* jest procesem właściwym jedynie kaszubszczyźnie. Jest to cecha konstytutywna języka kaszubskiego, nieznana innym językom słowiańskim. Dowiedziono, że proces depalatalizacji spółgłosek *ć, ś, ź* zachodził pomiędzy XII a XVII wiekiem, jednak nie dokonał się on wcześniej, niż w 2. połowie XII wieku, tj. po przejściu spółgłosek **t', *d'* w spółgłoski *ć, ś*, a zarazem zmiana ta zaszła przed przejściem krótkiej samogłoski *i* w kaszubską samogłoskę szwa *ë* (*ə*) w pozycji po spółgłoskach twardych¹. Warto też wspomnieć, że w niektórych gwarach kaszubskich rejestrowane jest także zjawisko o charakterze prze-

ciwnym, mianowicie pojawiają się wtórne procesy palatalizujące – szereg syczący przechodzi w szereg szumiący palatalny bądź rzadziej niepalatalny.

Występowanie w badanych tekstach kaszubskojęzycznych spółgłosek szeregu ciszącego *ć, ś, ź* trzeba uznać za skutek interferencji polszczyzny w gwarach kaszubskich. Proces ten został zarejestrowany w następujących przykładach: *kediś* (GK 1925, Odargowo), *įakoś* (BO 1931, Odargowo), *ścinajom* (BO 1931, Odargowo), *kedyś* (BO 1931, Odargowo) *coś* (BO 1931, Odargowo), *kažo* (LP 1954, Odargowo), *żadek* (LP 1954, Odargowo), *bapća* (HL 1957, Odargowo), *ślifk'i* (HL 1957, Odargowo), *ślif* (HL 1957, Odargowo), *ćelakùm* (HL 1957, Odargowo), *kùemùś* (HL 1957, Odargowo), *v'įiś* (ZK 1960, Odargowo), *m'iężane* (ZK 1960, Odargowo), *kedeś* (RO 1978, Odargowo), *įeśeń* (GS 1934, Starzyno), *raże* (HL 1942, Łebcz), *bońc* (HL 1942, Łebcz), *żrudua* (HL 1942, Łebcz), *żisontk'i* (JD 1948, Starzyno), *grać* (JD 1948, Starzyno), *vyjścu* (JD 1948, Starzyno), *pšypalić* (JD 1948, Starzyno), *zapalić* (JD 1948, Starzyno), *mùożęży* (ZM 1963, Starzyno), *mùożęż* (ZM 1963, Starzyno), *opov'ieści* (ZM 1963, Starzyno), *ś'żentej* (ZM 1963, Starzyno), *żauyl* (ZM 1963, Starzyno), *pam'ienći* (ZM 1963, Starzyno), *ćęści* (ZM 1963, Starzyno), *żauań* (ZM 1963, Starzyno), *fśrut* (ZM 1963, Starzyno), *kedyś* (KO 1956, Chałupy), *śe* (KO 1956, Chałupy), *kedyś* (WK 1917, Luzino), *kśunc* (WK 1917, Luzino), *pożiwu* (FS 1940, Luzino), *rożińe* (FS 1940, Luzino), *rożina* (FS 1940, Luzino), *żiś* (FS 1940, Luzino), *luśińa* (FS 1940, Luzino), *śe* (FS 1940, Luzino), *kśenżicovom* (FS 1940, Luzino), *coś* (EC 1948, Kochanowo), *bapća* (EC 1948, Kochanowo), *ileś* (EC 1948, Kochanowo), *rożiny* (KL 1958, Luzino), *xożiuy* (KL 1958, Luzino), *įakės* (TH 1969, Luzino), *pšmośi* (KW 1996, Luzino), *įeżoro* (BA 1929, Mezowo), *żev'ietnaśce* (BA 1929, Mezowo), *koścoua* (BA 1929, Mezowo), *įak'is* (BA 1929, Mezowo), *rożinùm* (CS 1955, Mezowo), *bapća* (CS 1955, Mezowo), *żatkem* (CS 1955, Mezowo), *nażevane* (CS 1955, Mezowo), *ośemnast4m* (CS 1955, Mezowo), *kedyś* (CS 1955, Mezowo), *żatka* (CS 1955, Mezowo), *kapuśńak* (PK 1958, Mezowo), *kapuśńak* (PK 1958, Mezowo), *kapuśńaka* (PK 1958, Mezowo), *zele* (PK 1958, Mezowo), *liśc* (PK 1958, Mezowo), *postaćum* (PK 1958, Mezowo), *ciśneń* (MM 1962, Mezowo), *fćiskŷ* (MM 1962, Mezowo), *śerpuf* (MM 1962, Mezowo), *kturymś* (MM 1962, Mezowo), *śf'įety* (KK 1945, Glinicz), *koścouem* (KK 1945, Glinicz), *żecka* (KK 1945, Glinicz), *kedyś* (KK 1945, Glinicz), *pśeįśce* (KK 1945, Glinicz), *vśokośc* (KK 1945, Glinicz), *śostry* (KK 1945, Glinicz), *być* (KK 1945, Glinicz), *kośtovności* (KK 1945, Glinicz), *p'įerśeń* (KK 1945, Glinicz), *śf'įentopeuka* (KK 1945, Glinicz), *rośli-nożerne* (TS 1959, Glinicz), *żelone* (WK 1988, Glinicz),

¹ Zob. hasło [kaszubienie] w: [4, s. 112-113].

kfaśne (SM 1927, Lisie Jamy), *vozić* (SM 1927, Lisie Jamy), *dvażišća* (SM 1927, Lisie Jamy), *zim'ie* (SM 1927, Lisie Jamy), *įexac* (SM 1927, Lisie Jamy), *v'isniefski* (SM 1927, Lisie Jamy), *visniefsći* (SM 1927, Lisie Jamy), *kedyś* (ZW 1936, Lisie Jamy), *żis* (SK 1941, Lisie Jamy), *spużelńi* (MG 1968, Lisie Jamy), *maugośa* (AM 1992, Lisie Jamy), *įeśouośić* (AM 1992, Lisie Jamy), *spużelńax* (MM 1937, Klukowa Huta), *puiżemy* (KM 1941, Klukowa Huta), *vystraśić* (KM 1941, Klukowa Huta), *pśeśceradua* (KM 1941, Klukowa Huta), *cożenne* (BS 1946, Klukowa Huta), *żaukuf* (BS 1946, Klukowa Huta), *żauka* (BS 1946, Klukowa Huta), *zav'ieżony* (SK 1947, Sulęczyno), *fśrut* (SK 1947, Sulęczyno), *raże* (SK 1947, Sulęczyno), *įakěś* (DG 1951, Sulęczyno), *įekreślony* (DG 1951, Sulęczyno), *ćinności* (DG 1951, Sulęczyno), *rob'ic* (TM 1957, Sulęczyno), *żau7i* (TM 1957, Sulęczyno), *żauka* (TM 1957, Sulęczyno), *naśon* (MM 1962, Sulęczyno), *żeći* (BL 1923, Lipnica), *śedem* (BL 1923, Lipnica), *šeįść* (BL 1923, Lipnica), *żiša2* (BL 1923, Lipnica), *śe* (BL 1923, Lipnica), *v'įaųam* (BL 1923, Lipnica), *coś* (BL 1923, Lipnica), *rożina* (BL 1923, Lipnica), *zrob'ic* (BL 1923, Lipnica), *żis* (BL 1923, Lipnica), *urosnońć* (BL 1923, Lipnica), *rob'ic* (BL 1923, Lipnica), *goż'ine* (BL 1923, Lipnica), *podrosnońć* (BL 1923, Lipnica), *ćeśkè* (HM 1943, Lipnica), *xoż'ili* (HM 1943, Lipnica), *żisai* (HM 1943, Lipnica), *kośili* (CB 1943, Budy), *ćeńzarek* (CB 1943, Budy), *żeń* (CB 1943, Budy), *įexac* (SS 1930, Brusy), *śedem* (SS 1930, Brusy), *ośem* (SS 1930, Brusy), *żisńic* (SC 1940, Czapiewice), *tiżeń* (SC 1940, Czapiewice), *ćeśkŷ* (SC 1940, Czapiewice), *ćeśka* (SC 1940, Czapiewice), *općońć* (RS 1959, Czapiewice), *opuukać* (RS 1959, Czapiewice), *pożelić* (RS 1959, Czapiewice), *obgotovać* (RS 1959, Czapiewice), *vuożyć* (RS 1959, Czapiewice), *zalać* (RS 1959, Czapiewice), *kfaśno* (RS 1959, Czapiewice), *zagotovać* (RS 1959, Czapiewice), *dvażišća* (RS 1959, Czapiewice), *dvażišća* (RS 1959, Czapiewice), *pogotovać* (RS 1959, Czapiewice), *vezvać* (BB 1964, Brusy), *kedyś* (BB 1964, Brusy), *kupśić* (BB 1964, Brusy), *pov'įqzac* (BB 1964, Brusy), *pśixożi* (BB 1964, Brusy), *znaleść* (BB 1964, Brusy), *oparće* (BB 1964, Brusy), *boćan* (BR 1983, Czapiewice), *xaće* (AS 1984, Czapiewice), *xoż'iu* (PP 1933, Konarzyny), *lumpekśe* (PP 1933, Konarzyny), *sp'įevali* (PP 1933, Konarzyny), *bapćuf* (PP 1933, Konarzyny), *koże* (PP 1933, Konarzyny), *koćou* (PP 1933, Konarzyny), *żadek* (JN 1943, Nierostowo), *kedyś* (JN 1943, Nierostowo), *įak'ś* (JN 1943, Nierostowo), *marisa* (UB 1947, Konarzyny), *pśećer* (BB 1948, Konarzyny), *śm'igus* (BB 1948, Konarzyny), *pśyxożiu* (BB 1948, Konarzyny), *żemńiak'i* (BB 1948, Konarzyny), *xcauo* (BB 1948, Konarzyny), *muśaųa* (BB 1948, Konarzyny), *rob'ic* (BB 1948, Konarzyny), *v'ieće* (BB 1948, Konarzyny), *żeći* (SZ 1951, Zielona Huta), *kè-*

dyś (SZ 1951, Zielona Huta), *żuravix* (SZ 1951, Zielona Huta), *gże* (PZ 1959, Zielona Huta), *muożeś* (PZ 1959, Zielona Huta), *pońeżaųek* (PZ 1959, Zielona Huta), *p'ieńć* (PZ 1959, Zielona Huta), *muożeży* (PZ 1959, Zielona Huta), *pośp'įevać* (MR 1963, Konarzyny), *potañić* (MR 1963, Konarzyny), *pożartovać* (MR 1963, Konarzyny), *pśećeś* (MR 1963, Konarzyny), *ćixolevax* (MR 1963, Konarzyny), *spużelńi* (MR 1963, Konarzyny), *pśećeś* (MR 1963, Konarzyny), *gżeś* (MR 1963, Konarzyny), *p'ieńżisont* (MR 1963, Konarzyny), *śedemżisont* (MR 1963, Konarzyny), *sp'įeva* (BR 1985, Konarzyny), *ńespożanka* (BR 1985, Konarzyny), *įżemy* (BR 1985, Konarzyny), *ieżżi* (BR 1985, Konarzyny), *kuaże* (KZ 1992, Zielona Huta).

Wskaźnik procentowy interferencji polszczyzny w gwarach kaszubskich w zakresie użycia w tekstach kaszubskojęzycznych spółgłosek szeregu ciszącego *ć*, *:*, *ś*, *ż* nie jest wysoki i wynosi on 19,72%. Pozostałe przykłady² reprezentują szereg syczący – w 74,38% przykładów i szereg szumiący (palatalny bądź niepalatalny) – 5,90% przykładów.

2. Spółgłoski *k'*, *g'* w miejscu kaszubskich spółgłosek 7, <

Po przeprowadzeniu trzech palatalizacji prasłowiańskich ani w języku polskim, ani w kaszubszczyźnie nie istniały połączenia spółgłosek tylnojęzycznych i samogłosek przednich. Zmieniło się to dopiero pod koniec XV wieku, kiedy to dokonała się IV polska palatalizacja tylnojęzycznych, polegająca na wymianie twardych spółgłosek *k*, *g* na spółgłoski miękkie *k'*, *g'*. W wyniku IV palatalizacji w systemie konsonantycznym języka polskiego pojawiły się nowe spółgłoski *k'*, *g'* (pierwotnie będące wariantami pozycyjnymi fonemów *k*, *g*), które w XVII wieku stały się odrębnymi fonemami polskiego systemu spółgłoskowego [6, s. 69], natomiast w kaszubszczyźnie spółgłoski te zostały poddane kolejnym zmianom i przekształciły się w spółgłoski dźwiękowe palatalne 7, <, a w gwarach południowokaszubskich w spółgłoski środkowej językowe *ć*, *ż*.

Pojawianie się w tekstach kaszubskojęzycznych spółgłosek *k'*, *g'* w miejscach, w których w poprawnej kaszubszczyźnie powinny pojawić się spółgłoski 7, < albo *ć*, *ż* uznaje się w niniejszej pracy za wynik interferencji polszczyzny w gwarach kaszubskich. Przyjęta tutaj została metoda analizy wszystkich odnotowanych przykładów we wszelkich gwarach kaszubskich, mimo że zjawisko to zachodziło niekonsekwentnie, a na niektórych obszarach spotyka-

² Analizom poddane zostały tutaj jedynie przykłady reprezentujące szereg syczący i szumiący, które miały postać *ć*, *ż*, *ś*, *ż* przed dokonaniem się zmiany przejścia szeregu ciszącego w szereg syczący między XII a XVII wiekiem.

na jest jedynie realizacja *k' g'* (mianowicie w miejscowościach: Kiełpin, Karsin, Rekowo, Wierzchocino, Gdynia – por.: *Atlas Językowy Kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, XIV, mapy 689, 690 – jednakże te miejscowości nie zostały objęte badaniami w niniejszej pracy) [1]. Opisane powyżej zmiany zostały zilustrowane następującymi przykładami: *kedyś* (GK 1925, Odargowo), *kedyś* (LP 1954, Odargowo), *dżewienki* (ZK 1960, Odargowo), *taki* (ZK 1960, Odargowo), *kedas* (SP 1913, Łebcz), *katolickè* (ZM 1963, Starzyno), *v'iejskè2* (ZM 1963, Starzyno), *v'ialgi* (MK 1919, Luzino), *puelski* (EC 1948, Kochanowo), *takè* (TH 1969, Luzino), *drag'i* (TH 1969, Luzino), *iakès* (TH 1969, Luzino), *znak'i* (TH 1969, Luzino), *stšauk'i* (TH 1969, Luzino), *zagatk'i* (TH 1969, Luzino), *kèrunkù* (KM 1988, Luzino), *p'ierdouk'i* (KO 1927, Mezowo), *droż<ùfk'i* (KO 1927, Mezowo), *takè* (KO 1927, Mezowo), *klusk'i* (KO 1927, Mezowo), *šfeckè* (BA 1929, Mezowo), *angèlskè* (PK 1958, Mezowo), *kedyś* (KK 1945, Glinicz), *norbertank'i* (KK 1945, Glinicz), *iakès* (KK 1945, Glinicz), *paprik'i* (TS 1959, Glinicz), *klatk'i* (TS 1959, Glinicz), *višnefsk'i* (SM 1927, Lisie Jamy), *bank'i* (SM 1927, Lisie Jamy), *tak'* (RS 1945, Klukowa Huta), *iakè2ś* (SK 1947, Sulęczyno), *iakès* (DG 1951, Sulęczyno), *taki* (TM 1957, Sulęczyno), *tak'im'i* (HM 1943, Lipnica), *čęskè* (HM 1943, Lipnica), *taki* (CB 1943, Budy), *tak'im* (CB 1943, Budy), *tak'ix* (CB 1943, Budy), *drug'i* (CB 1943, Budy), *tak'im'i* (CB 1943, Budy), *kašupsk'im* (LS 1953, Czapiewice), *drug'i* (RS 1959, Czapiewice), *tak'im'i* (BB 1964, Brusy), *šnurkèm* (BB 1964, Brusy), *gdańsk'i* (BB 1964, Brusy), *gdańskè* (BB 1964, Brusy), *dūugè* (BR 1983, Czapiewice), *nog'i* (BR 1983, Czapiewice), *pončk'i* (PP 1933, Konarzyny), *p'iosenk'i* (PP 1933, Konarzyny), *taki* (JN 1943, Nierostowo), *kedyś* (JN 1943, Nierostowo), *iak',ś* (JN 1943, Nierostowo), *kašapsk'* (BB 1948, Konarzyny), *fištškè* (SZ 1951, Zielona Huta), *fiyskè* (SZ 1951, Zielona Huta).

Procentowy wskaźnik interferencji w zakresie użycia polskich spółgłosek *k', g'* w miejscach, w których w kaszubszczyźnie powinny pojawić się spółgłoski *7, <*, a w gwarach południowych *ć, ź*, nie jest wysoki i wynosi 15,05% przykładów. Spółgłoski reprezentujące szereg szumiący albo szereg szumiący palatalizowany stanowią 72,45%, natomiast pozostałe 12,50% stanowią spółgłoski *ć, ź*.

3. Realizacja grupy spółgłoskowej *xt* jako *kt*

Na gruncie kaszubskim doszło do dysymilacji w grupie spółgłoskowej *kt ≥ xt*, zmiana ta nie dokonała się w języku ogólnopolskim, w którym mamy do czynienia ze grupą konsonantyczną *kt*. Występowanie właściwej polszczyźnie grupy *kt* w miejscach, gdzie w poprawnym języku kaszubskim powinna pojawić

się grupa *xt*, należy uznać za wynik interferencji polszczyzny w gwarach kaszubskich. Zmiany te zostały odnotowane w następujących przykładach: *nikt* (BO 1931, Odargowo), *kto* (JD 1948, Starzyno), *ktury* (ZM 1963, Starzyno), *ktuży* (ZM 1963, Starzyno), *ktur*, (ZM 1963, Starzyno), *kto* (WK 1917, Luzino), *ktura* (BA 1929, Mezowo), *kture* (BA 1929, Mezowo), *kto* (BA 1929, Mezowo), *kturi* (BA 1929, Mezowo), *kturi* (BA 1929, Mezowo), *kturi* (PK 1958, Mezowo), *kturymś* (MM 1962, Mezowo), *nikt* (ZW 1936, Lisie Jamy), *kto* (KM 1941, Klukowa Huta), *kturi* (SK 1947, Sulęczyno), *ktos* (MM 1962, Sulęczyno), *kto* (BL 1923, Lipnica), *niektuży* (SC 1940, Czapiewice), *kture* (BB 1964, Brusy), *nikt* (PP 1933, Konarzyny), *ktury* (MR 1963, Konarzyny).

Wskaźnik interferencji polszczyzny w gwarach kaszubskich w zakresie użycia grupy spółgłoskowej *kt* w miejscach, w jakich w kaszubszczyźnie powinna wystąpić grupa *xt*, jest stosunkowo wysoki i wynosi 37,68%, w pozostałych 62,32% przykładów użyta została bezbłędnie kaszubska grupa spółgłoskowa *xt*.

4. Artykulacja grup spółgłoskowych *śr, źr* zamiast kaszubskich połączeń *strz, zdrz*

Pochodzące z języka prasłowiańskiego grupy konsonantyczne **sř, *zř* w wyniku asymilacji wstecznej rozwinęły się w języku ogólnopolskim w grupy *śr, źr*, a następnie miały one różny rozwój zależnie od określonego obszaru [3, s. 159]. Na kaszubskim obszarze językowym doszło do rozdzielania sąsiadujących ze sobą szczelinowych spółgłosek przez wstawienie dysymilacyjnego *t, d* lub rzadziej *g*, zatem powszechne są na tym obszarze grupy spółgłoskowe realizowane jako *strz, zdrz*. Taki sam rozwój tych grup rejestrowany jest w gwarach południowych Wielkopolski i na przeważającym obszarze Śląska, w pozostałych gwarach Wielkopolski spotyka się rozwój tych grup konsonantycznych jako *śrz, źrz*; w północnej części Małopolski obserwuje się metatezę i realizację omawianych tu grup spółgłoskowych jako *rś, rź* [2, 140-141].

W wyniku interferencji polszczyzny w gwarach kaszubskich w badanych tekstach kaszubskojęzycznych zostały odnotowane formy grup konsonantycznych *śr, źr* zgodnie z ich ogólnopolską realizacją: *źrudūa* (HL 1942, Łebcz), *środa* (DG 1951, Sulęczyno). Będące wynikiem wpływu polskiego formy, w których nie zaszły procesy dysymilacyjne, polegające na pojawieniu się dodatkowej spółgłoski *t, d* albo *g*, stanowią 40% wszystkich przykładów, przeważającą większość, równą 60%, stanowią formy z rozwiniętą grupą konsonantyczną *strz, zdrz*.

5. Zamiana spółgłoski z w spółgłoskę ʒ w słowie *zwón* i słowach od niego pochodnych

Jak pokazują mapy *Atlasu językowego kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pierwotna forma *zwón* występuje właściwie na całym obszarze Kaszub, wyłączając miejscowości: Starzyno, Sopieszyno, Strzecz, Sikorzyno, Skorzewo, Skwierawy, Korne, Sycowa Huta, Karsin, ponadto w kilku badanych punktach mamy do czynienia z równoległym występowaniem form *zwón* i *ʒwón* (AJK, XIII, mapa 640) [1]. W prasłowiańszczyźnie istniała forma **zvomb* i oznaczała ona 'dźwięk', a wtórnie też 'przedmiot, który wydaje dźwięk', zatem grupa spółgłoskowa z elementem zwartym jest w języku polskim wtórna w słowie *zvon*. Jak podaje Zdzisław Stieber, zmiana *zvon* ≥ *ʒvon* dokonała się w polskim języku literackim i w niektórych gwarach polskich w XVI wieku. Stieber tłumaczy te przekształcenia powyższych form dokonujące się w polszczyźnie „reakcją przeciw naturalnej tendencji do oszczędzania energii, która to reakcja nie tylko zahamowała zmianę ʒ na z (jak w czeskim i łużyckim) i ʒ na ź (jak w dolnołużyckim), ale przez *hiperstaranność* wprowadziła zwarcie tam, gdzie go dawniej nie było” [5, s. 81].

Wobec tego za interferencje polszczyzny w gwarach kaszubskich należy uznać formy typu *ʒvon* zarejestrowane w kaszubskojęzycznej wypowiedzi informatorki z Mezowa: *ʒvonax* (BA 1929, Mezowo), *ʒvonā* (BA 1929, Mezowo), *ʒvenā* (BA 1929, Mezowo). Użycie właściwych polszczyźnie form typu *zvon* nie jest częste, stanowi ono 25% wszystkich użyci słowa *zvon* i słów od niego pochodnych, w pozostałych 75% prawidłowo zostały wykorzystane kaszubskie formy typu *zwón*.

Podsumowanie

Interferencje polszczyzny w gwarach kaszubskich w zakresie konsonantyzmu są rejestrowane u przedstawicieli wszystkich grup pokoleniowych. Trudno wyodrębnić jedną grupę wiekową, w której wpływy językowe byłyby bardziej wyraziste i bardziej intensywne niż w pozostałych grupach, tak jak ma to miejsce w przypadku interferencji o przeciwnym kierunku, mianowicie interferencji gwar kaszubskich w polszczyźnie, notowanych w systemie spółgłoskowym. W przypadku interferencji o przeciwnym kierunku w zakresie konsonantyzmu wskaźnik interferencji jest najwyższy w najstarszej generacji, obejmującej osoby urodzone między 1913 a 1950 rokiem. W przypadku interferencji polszczyzny w kaszubskich gwarach pewne zmiany notowane są jedynie u respondentów urodzonych między 1913 a 1950 rokiem oraz u osób urodzonych między 1951 a 1980 rokiem, w szczególności chodzi tu o występowanie właściwej językowi

polskiemu grupy *kt* w miejscu kaszubskiej grupy *xt* oraz artykulację grup konsonantycznych *śr*, *źr* zamiast kaszubskich grup *strz*, *zdrz*. Materiał ten jednak nie pozwala na wyciągnięcie bardziej ogólnych wniosków, omówione tu zjawiska można też spotkać w wypowiedziach najmłodszych respondentów, choć nie zostały one zarejestrowane w zebranych na użytek niniejszej pracy kaszubskojęzycznych tekstach.

Wpływy językowe polszczyzny na gwary kaszubskie są notowane w rozmaitych gwarach na całym obszarze Kaszub. Niektóre zmiany rejestrowane są tylko w wybranych miejscowościach, na przykład zamiana spółgłoski z w spółgłoskę ʒ w słowie *zwón* i słowach od niego pochodnych zarejestrowana została tylko u informatorki z Mezowa urodzonej w 1929 roku, ale nie należy wysnuwać wniosków, że proces ten obecny jest tylko w tej jednej gwarze bądź też u przedstawicieli najstarszego pokolenia; incydentalność tej zmiany należy raczej wiązać z niedostatecznym materiałem językowym i brakiem poświadczenia podobnych przykładów u innych osób reprezentujących pozostałe gwary na obszarze Kaszub.

Na koniec należy też podkreślić, że interferencje polszczyzny w gwarach kaszubskich w zakresie konsonantyzmu (podobnie zresztą jak interferencje wokaliczne) mają większy wpływ na językowy system kaszubszczyzny, niż interferencje o przeciwnym kierunku, rejestrowane w systemie spółgłoskowym oraz w całym systemie fonetycznym. Polszczyzna wpływa na kaszubskie gwarowe systemy konsonantyczne i wpływa też na kształtowanie się systemu spółgłoskowego literackiej kaszubszczyzny. Przedstawione tutaj interferencje mają wpływ na tendencje rozwojowe języka kaszubskiego używanego przez bilingwalnych użytkowników. Rejestrowane zmiany nie mają charakteru przypadkowego, okazjonalnego (jak ma to miejsce w przypadku interferencji kaszubskich gwar w polszczyźnie w zakresie konsonantyzmu), ale najczęściej są one silnie zakorzenione w mowie całej społeczności, reprezentującej określoną gwarę kaszubską, albo też dokonują się one na całym kaszubskim obszarze językowym. Wpływy polszczyzny na kaszubszczyznę w zakresie konsonantyzmu są przyczyną jeszcze większej wariantowości i tak już mocno zróżnicowanego gwarowo systemu spółgłoskowego. Różnice artykulacyjne, będące wynikiem interferencji, nie prowadzą jednak do większych komunikacyjnych zakłóceń i problemów w rozumieniu mowy kaszubskiej. Wiąże się to z tym, że spolszczona kaszubszczyzna jest doskonale rozumiana przez Kaszubów, ponieważ w przeważającej większości znają oni również język polski.

³ Można spotkać w najstarszym pokoleniu osoby monolingwalne, posługujące się jedynie kaszubszczyzną, ale stanowią one niewielki procent wszystkich Kaszubów.

LITERATURA:

1. Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, opracowany przez zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, pod kierunkiem Z. Stiebera, od t. VII pod kierunkiem H. Popowskiej-Taborskiej, z. I-XV, Wrocław 1964-1978.
2. Dejna K., Dialekty polskie, Wrocław 1973, 283 s.
3. Długosz-Kurczabowa K., Dubisz S., Gramatyka historyczna języka polskiego. Podręcznik dla studentów polonistyki, Warszawa 1999, 333 s.
4. Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny, red. J. Treder, Gdańsk 2006, 292 s.
5. Stieber Z., O zmianach typu dzban \geq zban i zwon \geq dzwon w języku polskim, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej XII, 1972, s.
6. Stieber Z., Rozwój fonologiczny języka polskiego, Warszawa 1962, 90 s.